

Anton
Trstenjak

Psihološki aspekti asimilacije

Za psihologe sodi vprašanje asimilacije pod naslov skupina in manjšina. Iste zakonitosti, ki veljajo na splošno za odnos med skupino in manjšino, se uveljavljajo tudi med narodnostno manjšino in večinskim narodom, v okviru katerega manjšina živi. Še posebej velja vse to zlasti za slovensko narodnostno manjšino v Avstriji in Italiji, da o njej na Madžarskem dalje sploh ne govorimo.

Predvsem velja temeljna zakonitost: večina se razvija v smeri identifikacije, manjšina pa v diferenciacijo. S tem smo povedali, da se manjšina redno razvija v smeri, ki je nasprotna večini in njenemu razvoju. Večina se razvija v smeri enotnosti, manjšina pa v različnosti. To se pravi, da večina gleda na manjšino, hote ali nehoote, neizogibno kot na ljudi, ki se razvijajo stran od njene enotnosti; ki imajo potemtakem v njenih očeh razdiralno vlogo, se pravi vlogo, ki slabi enotnost in moč večine. Tako se znajdemo že pred psihološko sociološko neugodnem odnosu, ki ga ima večinski narod do narodnostne manjšine: doživlja jo kot tujek, ki moti kompaktnost in moč večine. Tu nobeno še tako naklonjeno govorjenje večine, češ da je dobrohotna do manjšine, nima več prave prepričevalnosti. Nekje v temelju ali bistvu tega odnosa pa je občutek, da ne rečemo zavest, da manjšina pač ni zaželena.

Naslednja misel. Če smo rekli, da se manjšina razvija ob večini v smeri diferenciacije, sledi iz tega, da je večina vselej predmet identifikacije, manjšina pa predmet projekcije. Identifikacija namreč združuje, projekcija pa razdvaja.

S tem smo zadeli že v jedro manjšinske problematike. Kaj hočemo povedati s projekcijo? Pač to, da večina vse slabe lastnosti v svoji družbi projicira, t. j. vrže v manjšino. Manjšina je v očeh večine grešni kozel, ki mora za vse napake in pomanjkljivosti vzeti krivdo nase.

To dosega večina v glavnem po dveh poteh.

Najprej s posploševanjem, ko en »zgled« posploši, tako da iz prestopka ali zločina, ki je v ednini, nastopa množina. Ni se pregrešil samo »eden«, marveč »vsi« so nepoštene ipd.

Potem pa to še s pretiravanjem projekcij. Na videz nedolžne napake se predstavljajo pred družbo kot hudi prestopki in svarilna znamenja. Tako je manjšina pred večino stalno na zatožni klopi. Procesu se neopazno montirajo.

Tako nastajajo stereotipi manjšine. Gre za neugoden heterostereotip, ki si ga ustvarja večina o manjšini, medtem ko je avtostereotip, ki ga ima večina o sebi, vselej zelo ugoden, v primerjavi z manjšino kar veličinski.

Kako zdaj manjšina rešuje svoj stereotip, bolje, kak avtostereotip si ustvarja ob tem manjšina? To je vprašanje. Se pravi, da psihologija rešuje vprašanje manjšin, tudi narodnostnih, v luči takih in drugačnih stereotipov.

Stereotipi so šablonska mnenja skupine bodisi o posamezniku ali o skupini ljudi. Tako so stereotipi pravzaprav »predsodki«, ki jih imajo ljudje pod vplivom skupine, v kateri živijo. Stereotipi so torej izraz »javnega mnenja«, kakršno se ustvarja v družbi.

Pravzaprav so stereotipi nekakšne karikature, ki si jih ljudje ustvarjajo, ko posameznika, člana skupine, istijo s skupino samo. Gre za nekakšno posploševanje. Lastnosti in vedenje posameznika pripisujejo vsem članom skupine, v kateri živi.

Takoj vidimo, da je lahko stereotipiziranje ljudi zelo zmotno in ljudem krivično. Podobnosti, ki jih opazujemo na posameznikih manjšine, le vse preveč površno povezujemo z manjšino kot referenčno skupino.

Tako vodi nagnjenost, da bi člane manjšine stereotipizirali, že nehoti v diskriminacijo. Čeprav diskriminacija sama na sebi še ne pomeni nič slabega, saj gre samo za »razločevanje« sestavin v skupinah, pa dobi v praksi vendarle slab prizvok, zlasti kadar gre za narodnostne razlike. Narodnostna diskriminacija pomeni redno pristransko ocenjevanje posameznikov in skupine.

Psihologi najdejo v teh stereotipih tri glavne sestavine.

Prva je spoznavna ali kognitivna. Stereotip naj bi nam razložil človekovo vedenje. Domišljamo si, da smo ga prav »spoznali«, če smo ga tako rekoč »razredovali« in razvrstili v posebne vzorce.

Druga sestavina je prizadevna ali konativna. To smo mimogrede že omenili: stereotip služi večinskemu narodu za grešnega kozla, v katerega projicira svojo napadalnost, z njo pa tudi vse svoje napake in neuspehe, obenem pa daje vedeti, da se hoče te »nesreče«, to je manjšine, čimprej znebiti.

Tretja sestavina pa je vrednotna ali ocenjevalna, psihologi uporabljajo tuško »evaluativna«.

Negativen stereotip, ki ga imajo o manjšini, daje večinskemu narodu zavest večvrednosti in vzvišenosti.

Zanimivo je, da si s to veličinsko zavestjo pomaga tudi član večinskega naroda, ki ima osebno čut manjvrednosti, medtem ko si v odnosu do manjšine čut nadomešča (kompenzira) z zavestjo izjemne vzvišenosti. Tako zanemarjen južnjak v ZDA s prezirljivim nasmehom srečuje črnca, češ »jaz pa sem belec«. Podobno doživljate na Koroškem, da si navaden cestni delavec dovoli zaklicati za akademsko izobraženim Slovencem »čušč«.

Kako naj se manjšina odziva na take neugodne stereotipe, kakršne ima o njej večinski narod?

Tri možnosti ima.

Prva je v tem, da pač trpno sprejema ta stereotip in z njim vred zmeraj bolj podlega čutu svoje manjvrednosti. To vodi, kajpak, naravnost v prilaganje z večinskim narodom. Sprejemanje neugodnega heterostereotipa pomeni za narodnostno manjšino močan asimilacijski dejavnik. Biti član manjšine je nečastno; častno je pripadati samo večinskemu narodu.

Vse te sestavine tako ustvarjenega vzvišenega in zaničljivega odnosa večine do manjšine imajo za posledico, da si povprečen član narodnostne manjšine pač čisto naravno želi čimprej se zlit z večinskim narodom, da se znebi čuta manjvrednosti ob neugodni diskriminaciji.

Člani manjšine so tako porinjani na rob družbe, se razvijajo v »marginalno« skupino z »getomiselnostjo«.

Ob tako neugodni narodni zavesti je vsako preštevanje manjšine že v temelju krivično in za manjšino »zgubljeno«. Taki ljudje sploh nimajo »svoje« zavesti, marveč samo po večinskem heterostereotipu manipulirano, pravzaprav programirano manjvredno občutje. Tako stereotipi pomenijo za manjšino stalni psihični pritisk javnega mnenja, tako da »svojeja«, se pravi

samostojnega prepričanja o narodnostni identičnosti in pripadnosti sploh ne morejo razviti.

Tega psihološkega pritiska, ki ga doživlja manjšina ob javnem mnenju večine, tudi »tajno« preštevanje ne zmanjša. Saj se tak pritisk, ki traja skozi več rodov, v ljudeh že internalizira, se pravi, postane del njihove osebnosti, tako da si ne upajo več izpovedovati svoje narodne pripadnosti. Tako pa preštevanje manjšine v takih okoliščinah pomeni samo še count down v smeri ničle.

Druga drža, ki jo utegne manjšina zavzeti v odnosu do večinskega naroda, je zavestno odklanjanje neugodne podobe in prizadevanje za pozitivno podobo samega sebe.

Toda tudi ta drža ne preprečuje asimilacije. Saj ni tako prizadevanje v jedru nič drugega kakor posnemanje večvredne večine. To pa je za Slovence na Koroškem isto kakor prilagajanje nemštvu, v Italiji pa prilagajanje italijanstvu.

Negativni heterostereotip, ki ga imajo Nemci na Koroškem o Slovencih, ima sicer svojo že stoletno zgodovino, dobil pa je svojo končno ostrino šele z nacizmom in njegovim naukom o nemškem »nadčloveku« in o slovanskem podčloveku. Značilno za Korošce pa je, kako so si nacistične vzore hitro vsebili, internalizirali, tako da je zanje Slovenec samo še »čuš«, se pravi človek s psokvo.

Čeprav imajo tudi Italijani o Slovencih neugoden heterostereotip, saj so zanje Slovenci »schiavi«, dobesedno sužnji, se pravi manjvredni ljudje; medtem ko se sami veličajo zlasti s tisočletno kulturo, čeprav ne ravno upravičeno, ker pač niso potomci starih Rimljanov, četudi bi se hoteli za take imeti; vendar pa je odnos Slovencev do Italijanov drugačen kakor do Nemcev. Slovenec gleda Nemca kvišku, Italijana navzdol; do Nemca ima čut manjvrednosti, do Italijana čut večvrednosti. Ta razlika ima svoje zgodovinsko ozadje. Nemci so bili namreč skozi dolga stoletja naši politični gospodarji, mi pa njihovi podložniki; medtem ko niso bili Italijani nikoli naši gospodarji in mi nikoli njihovi podložniki (če izvezemo dve desetletji fašistične vlade na Primorskem). Zato pa tudi Italijani v Furlaniji-Juljski krajini gledajo na Nemce kvišku, ker so bili nekdanj pač njihovi podložniki.

Zanimivo je, da se Italijani tega zavedajo, kako jih Slovenci prezirajo. Ne pozabim, kako se mi je nad tem pritoževal Italijan, profesor italijanščine. Kot dokaz za to je videl v dejstvu, da Slovenci lepe italijanske izraze kot tujke v slovenščini redno uporabljajo v pejorativnem, slabšalnem pomenu. Naštel mi jih je več, tako npr. fakin, pantofel, bimbo itd.

Za Slovence, ki se v kulturi in izobrazbi ne razločujejo prav od svojih številnih sosedov, je odločilni dejavnik narodne zavesti jezik. Dokler govorijo slovensko, se hočeš nočeš pred drugimi izražajo za Slovence. Zato sodi na Koroškem med glavne dejavnike »posnemanje« in »prilagajanje« nemški večini govorjenje v nemščini. S tem se Slovenec uspešno skriva in nastopa pred javnostjo že kakor »vsi drugi«, kakor Nemci. To je znano nemčurstvo, jezikovna drža nemčurjev.

Nemčur je v očeh Slovencev najgrša oblika človeka. To je namreč ponarejen tip, navznotraj nevrotično konflikten, navzven pa zlagan. Saj ti ljudje doma med seboj govorijo še slovensko, kolikor jih nihče drug ne sliši, pred javnostjo pa svojo materinščino zatajijo.

Iz nemčurstva se je razvil na Koroškem poseben vmesni asimilacijski tip človeka, tako imenovani vindišar. Vindišarji trdijo, da koroško sloven-

sko narečje ni prava slovenščina, se pravi po njihovem pač ni kranjsščina, da je zmes nemščine in »nekih« predslovenskih prvin. Ta vindiš je po njihovem bližji nemščini in zato najboljše sredstvo za ponemčevanje Slovencev. Nemci vindišarstvo zelo podpirajo. Kdor se ima za vindišarja, že ni več Slovenec. Hkrati so vindišarji kar napadalni nemčurji. Namesto da bi bili kot »vmesni« tip most med Nemci in Slovenci, delajo v resnici prepad med enim in drugimi.

Erwin Ringel, dunajski psihiater, ki je med drugim znan po svoji knjigi *die Österreichische Seele*, ugotavlja, da je tak janičarski tip Slovenca patološki tip nevrotika. Obenem ugotavlja, da so enako nevrotični tudi koroški Nemci v svoji zadrnosti in strastnem nasprotovanju proti vsemu, kar je slovenskega. Ringel je že ponovno o tem predaval tudi med Slovenci, do katerih zavzema pravično in kar naklonjeno stališče.

Glavni ponemčevalni ali asimilacijski dejavnik je med koroškimi Slovenci potemtakem ravno v tem, da Slovenci sami ne upajo, se sramujejo ali nočejo govoriti slovensko, čeprav jih morda nihče pri tem ne ovira. Tako se je izrazil proti meni koroški Nемец, ki nam je naklonjen in govori z nami slovensko.

Pri tem pa je zanimivo, da se v zadnjem času koroški Nemci že izgovarjajo, da so pred Slovenci v obrambnem, ne več napadalnem položaju, kakor da Slovenci nemštvo na Koroškem ogrožajo, vsekakor pa »trgajo enotnost« Koroške. Das einheitliche Kärnten je danes geslo koroških Nemcev, s katerim zagovarjajo svoj sovražni odnos do Slovencev. Da prikritje krivičnosti napada, se izgovarjajo na obrambo.

Teško je tako držo in miselnost, prepojeno s sovražnim čustvovanjem, prevzgojiti in preusmeriti, da bi videla v narodnostni manjšini posebno vrednoto in obogatitev, ne pa slabitev in napoto. Dokler pa ne pride do tega, je skrajno neverjetno, da bi se asimilacija in germanizacija Slovencev v Avstriji ustavila. Podobna zakonitost velja tudi za odnos Italijanov do primorskih Slovencev. Kdor pozna zgodovino, ve, da je ta val asimilacije doslej že močno skrčil nekdanje jezikovne meje; saj o njih pričajo v glavnem samo še krajevna (mestna) in zemljepisna imena.

V takem položaju se manjšini odpira samo še tretja možnost, kako se ustavljati postopni asimilaciji z večinskim narodom. Razvijati se mora mimo teh stereotipov v elito, s katero bo preraščala večino v kvaliteto življenja, ko je ne more v kvantiteti, se pravi številčno.

Manjšina se ne more zoper večino bojevati po pravilu zob za zob; saj ji za to manjkajo prava sredstva. Ne more si dovoliti, da bi npr. smešila večino in jo zaničevala zaradi njenih narodnih napak. Tu jo večina kratkoma prevpije; odloča množica in njeno število. Pač pa more manjšina stopnjevati svoje vrednote in hvale vredne kreposti, ki jih že ima, in tako predstavljati boj za obstoj svoje narodne samobitnosti kot veliko vrednoto, katere nosilka je vselej lahko samo elita.

Psihološko pot v elito in z njo v ohranitev manjšine morajo in naj bi primorski in koroški Slovenci uveljavljali in kazali predvsem v dveh smereh.

Prvič: predvsem se mora v ljudeh zbuditi boljši »jaz«. Zvestoba do lastnega naroda zahteva od vsakega njegovega nosilca pravi npravni, etični napor. Psihološko je namreč možno uresničevati navidezen paradoks, da postane manjšina hkrati večvredna elita, ko velja za manjvredno.

Za primorske Slovence res velja, da se uveljavljajo pred večinskim narodom v tej smeri. V marsičem so kulturno močnejši kot njihovi tržaški

rojaki. So sredi večinskega naroda elita. Močnejši so zlasti na področju umetnosti in glasbe, zasedajo zmeraj več univerzitetnih stolic. Tega tako pohvalno ne moremo priznavati koroškim Slovincem, ki se kulturno sicer tudi zmeraj bolj uveljavljajo, vendar so v primeri z Nemci šibkejši. To je pa tudi razumljivo; saj številčno tako nazadujejo, da je še to, kar ustvarijo, vsega priznanja vredno. Primorskih Slovencev v Italiji je pač vsaj desetkrat več kakor koroških Slovencev v Avstriji; številke se sučejo nekako 18.000 proti 180.000.

Vsekakor moramo poudariti, da kulturna ustvarjalnost močno dviga narodno zavest. Ob njej pa je tudi gospodarska neodvisnost vsaj enako pomemben dejavnik narodne zavesti.

Odtod zanimiv narodnostno psihološki pojav, da je danes na obeh straneh slovenska narodna zavest močnejša med izobraženimi krogi kakor med preprostim podeželskim ljudstvom, torej pojav, ki je prav nasproten temu, kar je bilo v preteklih stoletjih, ko je bil zvesti nosilec in steber narodne zavesti slovenski kmet, torej podobno kakor je to veljalo tudi za druge slovenske pokrajine (na Kranjskem, Štajerskem in v Prekmurju).

Drugič pa velja poudariti, da prav zapostavljanje in diskriminiranje manjšine v njej večkrat zbudi prej speče sile odpora in samozavesti. V vsaki zatirani manjšini se skriva velik razvojni potencial, ki ga večina redno podcenjuje. To se je na Koroškem pred leti pokazalo v bitki za slovenske krajevne napise. Ko so jih začeli nemčurji podirati, se je zbudil odpor celo pri tistih, ki so bili manj ali nič zavedni, ker so si pač želeli samo v »miru živeti«. Nemir, ki ga povzroča ena stran, se prenaša podzavestno tudi na drugo.

Nemci na Koroškem in Italijani v Italiji se premalo zavedajo, da bi slovenska manjšina molče izginila v njihovem morju, če je ne bi tako izzivalno zatirali. Tiha asimilacija je v marsičem hitrejši proces kakor nasilno prilaganje in zatiranje.

Nacistično misleči krogi v svojem odnosu do Slovencev v Avstriji grešijo z isto zablodo, ki jo je že enkrat pripeljala do razsula, in se ne zavedajo nevarnosti, da s takim ravnanjem porivajo Avstrijo v »hudičevo kuhinjo«, kakor se je izrazil psihoanalitik W. Daim, ki je to manjšinsko vprašanje psihoanalitično analiziral. Nemci niso bili v politiki nikoli dobri psihologi. Seveda je v Avstriji za zdaj še malo takih, ki to prepoznavajo. Če nastane pri manjšini resna iredenta, je to vedno »uspeh« nasilnega raznarodovanja, se pravi priličevanja manjšine z večino.

Premalo je takih, ki bi poznali dialektično naravo človeka, ki se prav takrat izkaže v svoji moči, ko jo napademo v njeni slabosti. Ne zavedajo se, da s precenjevanjem nemštva in zapostavljanjem vsega nenemškega, danes, po drugi svetovni vojni, ne morejo dobiti več docela prepričanih somišljenikov, in da tako prav temu, čemur menijo, da služijo, največ škodujejo. Če pomislimo na razne vstaje študentov (npr. v Parizu), moramo vedeti, da je po šestdesetem letu nastalo že splošno gibanje manjšin v Evropi in po svetu, tako da druga drugo podpirajo. Nemški nacionalisti se čutijo vendarle že nekoliko osamljeni in imajo strah pred vedno številnejšimi slovenskimi mladimi intelektualci. Psihološko bi to razlagali kot sinovski kompleks: velike je strah pred odraščajočimi mladimi. Mladi bi se morali tega novo nastajajočega odnosa bolj zavedati, da bi kovali iz njega ves kapital, ki je v njem skrit.

Kako lahko mala manjšina s svojim mišljenjem vodi večino, so potrdili

načrtni poskusi, ki so jih naredili francoski psihologi na dvaintridesetih skupinah študentk.

Psihologi prihajajo tu do sklepa: človek kot član črede (večine) je odvisen od njenih pravil, če hoče dosežati pravi odnos in mirno sožitje; toda smer, v katero se čreda obrača, določajo končno le posamezniki. Dva človeka utegneta ljudem prevaro prikazati kot prepričanje; in če se jima jih pridruži še nekaj, nastane iz tega pravo »gibanje«. Toda katere lastnosti omogočajo posamezniku, da se ob slovesni paradi obrne proti navdušeni množici in ji zakliče, da je cesar »nag«? To mora seveda vedno na novo odkriti vsak sam. Če imajo Nemci Heiderja, bi morali imeti tudi Slovenci svoje »leaderje«.

Slovenci v zamejstvu (manjšina) bi morali imeti prave vaje v uveljavljanju samih sebe, na terenu, na položaju, kakor je to delal I. Katz s svojimi belimi in črnimi študenti (1970). To je imenoval assertion training. Šele po daljših medsebojnih odnosih so črnici premagali v sebi pretirano spoštljiv odnos do belcev.

Tu pa se izkaže: manjšine ne morete prevzgojiti niti dvigniti (rešiti), če ne prevzgojite hkrati večine in njenih genocidičnih tendenc.

Končni namen takih vaj bi namreč moral biti, da bi postala pripadnost k slovensko, nemško ali italijansko govoreči skupini družbeno nekaj samo ob sebi umevnega, kakor je nekaj čisto navadnega, če je kdo rojen v tem ali onem mestu, ne da bi se moral za to jasno »opredeljevati«. Le tako odpade vsaka oblika družbeno psihološkega razlikovanja in pritisk asimilacije. Le tako se manjšini ni treba vedno na novo opredeljevati in se bojevati proti večini in njenemu družbeno psihološkemu pritisku; le tako bodo izginili nevrotični simptomi obrambnih mehanizmov na eni in drugi strani. Toda kdor pozna razmere, ve, da je to utopija. To bi bilo namreč možno uresničiti le, če bi večina v svojem razmerju očitno pokazala, da noče manjšine zatreti, marveč da jo hoče celo ohraniti kot tisočletno sodelavko v istem življenjskem prostoru.

POVZETEK

Psihološki vidiki narodnostnih manjšin in njihove asimilacije so samo del psihologije skupin in se skrčijo na zakonitost: manjšina z večino ne more tekmovali količinsko, se pravi številčno, pač pa naj bi za preživetje tekmovala z večino kakovostno, se pravi, naj bi se razvijala v kulturno elito; tako bi predstavljala kakovostno večino in odtehtala kolikostno (številčno) stran večinskega naroda.